

לא על רגל אחת

חוברת לימוד
על סוגיית הגיור
וקבלת עול מצוות

בהוצאת חותם - יהדות על סדר היום (ע"ר)

ת.ד. 11 ניצן מיקוד: 79287

טל': 0733904102

דוא"ל: office@chotam.org.il

אתר: www.chotam.org.il

כתיבה: איתמר סג"ל

ישראל, תשפ"ב | 2022

© כל הזכויות שמורות

קבלת מצוות וסוגיית הגיור הממלכתי

שאלת הגיור - כיצד מתגיירים, היחס לגרים וקבלת המצוות בגיור - הינה סוגיה עתיקת יומין. ראשיתה בימי יתרו חותן משה, דרך רות המואבייה, אונקלוס הגר ורבים נוספים. בדורות הגלות, לא רבים היו שבחרו להצטרף לעם ישראל, ואלו שבחרו בכך הסתכנו עד מאוד. ספרי השאלות והתשובות עסקו בנושא הגיור, אך סוגיה זו לא הייתה עניין כבד משקל עבור העם בגלותו.

בדורנו, דור ראשון לגאולה, עת זכינו לעלות לארץ ישראל ולייסד בה את מדינת ישראל, מדינה שנוסדה כמדינה יהודית, אליה הצטרפו מאות אלפי עולים שאינם יהודים, ורבים נוספים מבקשים להצטרף למדינה הצעירה אך המצליחה, התעוררו ביתר שאת שאלות הגיור.

ישנם הרואים בגיור מעין הליך טכני ודוחפים לכך מתוך מחשבה שגיור המוני הוא הפתרון לבעיית הלא יהודים השוהים במדינת ישראל. הדוחפים לגיור המוני כזה מגלים בעצם דבריהם חוסר הבנה בסיסי של רעיון הגיור, ובדמיונם הם רואים את הגיור כמין מעשה נוצרי חסר תוכן, החלפת כל קישורו הלאומי-תרבותי-דתי-היסטורי של אדם באבחת אמירה בודדת של כמה מילים, טבילה במקווה וברית מילה לגברים.

גיור, שער הכניסה וההצטרפות לעם ישראל, הוא זכות גדולה שיש בצידה אחריות והתחייבות. ההצטרפות לעם ישראל כוללת את ההזדהות המלאה עם ההיסטוריה של העם, המסורת והמורשת והמטרה שלשמה נוצר. לא פחות מכך ולשם כך, ההצטרפות לעם ישראל כוללת ומחייבת שינוי מהותי בחיי המתגייר, שינוי בדרך החיים על ידי קבלת המצוות - החוקים המדריכים כל בן ישראל ואת העם בכללותו כיצד לנהוג בחיי היום-יום.

ארגון חותם מנגיש עבורכם את אחת הסוגיות המשמעותיות ביותר העומדות על הפרק, סוגיה הרת גורל לעיצוב דמותה של מדינת ישראל כמדינה יהודית.

בחוברת לימוד עצמי זו נבקש לדון בשאלות כבדות משקל:

מדוע קבלת מצוות משמעותית כל כך בגיור? מהי מידת חיוב המצוות הנדרשת מן הגר בדורנו, כאשר רבים מן הגרים אינם מעוניינים בשמירת תורה ומצוות, ומצד שני הינם אזורחי המדינה, מתערבים בציבור היהודי ומרבים התבוללות. על כך עומדת שאלת מהות הגיור הממלכתי - מהי ההתעקשות הרבה על גיור ממלכתי בלבד? האם לאפשר לכל בית דין לגייר, כפי שהיה נהוג בימי הגלות, או שמא יש להסמיך את הרבנות הראשית או מי מטעמה לגייר, ולא להכיר בגיורים פרטיים? ועוד, האם בעת הזו, כאשר הוקמה מדינת ישראל, יש לפתוח את שעריה רק לבאים בשערי הגיור הממלכתי מטעם הרבנות הראשית לישראל?

בשעה שסוגיית הגיור הממלכתי מונחת על השולחן כדאי להכיר את סוגיות הגיור לעומקן.

בחוברת: מקורות ללימוד עם פתיחים להכוונה, שאלות לעיון ולמחשבה, לצד שאלות לדיון ומקורות נוספים להרחבה. מומלץ ללמוד את המקורות לפי הסדר.

לימוד נעים!

כיצד מתגיירים?

כיצד ניתן להתגייר ולהצטרף לעם ישראל? נלמד את דברי הרמב"ם:

הלכות 'איסורי ביאה' פרק י"ג:

הלכה א

בשלשה דברים נכנסו ישראל לברית: במילה וטבילה וקרבן.

הלכה ד

וכן לדורות כשירצה העכו"ם להכנס לברית ולהסתופף תחת כנפי השכינה ויקבל עליו עול תורה צריך מילה וטבילה והרצאת קרבן, ואם נקבה היא טבילה וקרבן שנאמר ככם כגר, מה אתם במילה וטבילה והרצאת קרבן אף הגר לדורות במילה וטבילה והרצאת קרבן.

שאלה למחשבה

למה מתכוון הרמב"ם כאשר הוא כותב 'ויקבל עליו עול תורה'?

שאלה לדיון

מה מסמלת ההשוואה שעורך הרמב"ם בין כניסת ישראל לברית לבין הגיור שעובר כל גר במהלך הדורות?

דקה למחשבה

אגרת הרמב"ם לרבי עובדיה הגר:

דע, שחובה שחיבתנו תורה לגרים גדולה היא: על האב ועל האם נצטוינו בכיבוד ובמורא, ועל הנביאים לשמוע להם, ואפשר שיכבד אדם ויירא ממי שאינו אוהבו. ועל הגרים צונו באהבה, דבר המסור ללב: "ואהבתם את הגר", כמו שצונו לאהוב את שמו: "ואהבת את ה' אלהיך". והקב"ה בכבודו אוהב הגר שנאמר: ואהב גר לתת לו לחם ושמלה."

בדיקת כוונת הגר וקבלת מצוות

מהם התנאים הנדרשים מהגר המבקש להצטרף לעם ישראל? האם ניתן להצטרף לעם ישראל ללא קבלת עול תורה ומצוות?

במגילת רות אנו למדים רבות על היחס הראוי לגרים, וכן את התנאים הנדרשים כדי לבוא בקהל ישראל:

רות פרק א פסוק טז - יח

ותאמר רות אל תפגעי בי לעזבך לשוב מאחריך כי אל אשר תלכי אלך ובאשר תליני אלין עמך עמי ואלהיך אלהי. באשר תמותי אמות ושם אקבר כה יעשה יהוה לי וכה יסיף כי המות יפריד ביני ובינך. ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה ותחדל לדבר אליה.

הגמרא במסכת יבמות דורשת פסוקים אלו ולומדת מהם כללים חשובים בהלכות גיור:

תלמוד בבלי מסכת יבמות דף מז עמוד ב

ואין מרבים עליו (על הגר, שאין מודיעים אותו את כל המצוות), ואין מדקדקים עליו. אמר רבי אלעזר: מאי קראה? דכתיב: ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה ותחדל לדבר אליה, אמרה לה: אסיר לך תחום שבת! באשר תלכי אלך. אסיר לך יחוד! באשר תליני אלין. מפקדינן שש מאות וי"ג מצוות! עמך עמי. אסיר לך עבודת כוכבים! ואלהיך אלהי. ארבע מיתות נמסרו לב"ד! באשר תמותי אמות. ב' קברים נמסרו לב"ד! ושם אקבר. מיד, ותרא כי מתאמצת היא וגו'. קיבל, מלין אותו מיד.

במסכת בכורות, הגמרא דנה בשאלת קבלת הגר שאינו מקבל עליו מקצת ממצוות התורה או דברי חז"ל:

תלמוד בבלי מסכת בכורות דף ל עמוד ב

ת"ר: הבא לקבל דברי חברות חוץ מדבר אחד - אין מקבלין אותו, עובד כוכבים שבא לקבל דברי תורה חוץ מדבר אחד - אין מקבלין אותו, ר' יוסי בר' יהודה אומר: אפי' דקדוק אחד מדברי סופרים.

שאלה למחשבה

מדוע אין מקבלין גרים המקבלים עליהם את כל המצוות
מלבד מצווה אחת בלבד?

בהלכות איסורי ביאה, מפרט הרמב"ם מה חובת בית הדין לבדוק כאשר מגיע אדם ומבקש
להתגייר:

רמב"ם הלכות איסורי ביאה פרק יד

כיצד מקבלין גירי הצדק? כשיבוא אחד להתגייר מן העכו"ם ויבדקו אחריו ולא ימצאו
עילה, אומרים לו מה ראית שבאת להתגייר, אי אתה יודע שישאל בזמן הזה דוויים
ודחופים ומסוחפין ומטורפין ויסורין באין עליהן, אם אמר אני יודע ואיני כדאי מקבלין
אותו מיד.

הלכה ב

ומודיעין אותו עיקרי הדת שהוא ייחוד השם ואיסור עכו"ם, ומאריכין בדבר הזה ומודיעין
אותו מקצת מצוות קלות ומקצת מצוות חמורות ואין מאריכין בדבר זה, ומודיעין אותו עון
לקט שכחה ופיאה ומעשר שני, ומודיעין אותו עונשן של מצוות, כיצד? אומרים לו הוי
יודע שעד שלא באת לדת זו אם אכלת חלב אי אתה ענוש כרת, אם חללת שבת אי אתה
ענוש סקילה, ועכשיו אחר שתתגייר אם אכלת חלב אתה ענוש כרת, אם חללת שבת אתה
ענוש סקילה, ואין מרבין עליו, ואין מדקדקין עליו, שמא יגרום לטרדו ולהטותו מדרך
טובה לדרך רעה שבתחלה אין מושכין את האדם אלא בדברי רצון ורכים וכן הוא אומר
בחבלי אדם אמשכם ואח"כ בעבותות אהבה.

הלכה ג

וכשם שמודיעין אותו עונשן של מצוות כך מודיעין אותו שכרן של מצוות, ומודיעין אותו
שבעשיית מצוות אלו יזכה לחיי העולם הבא, ושואין שום צדיק גמור אלא בעל החכמה
שעושה מצוות אלו ויודען.

ושלשה עומדין על גביו ומודיעין אותו מקצת מצוות קלות ומקצת מצוות חמורות פעם
שנייה

מהלכות אלו ניתן לראות שלא מקבלים את הגר בלא בדיקה על כוונותיו, האם הן טהורות, ומדוע בכלל בחר לבוא ולהצטרף לעם ישראל.

שאלה לדיון

על פי דברי הרמב"ם, האם העובדה שמצבו של עם ישראל השתפר ללא הכר מתקופת הגלות מהווה סיבה להקל בבדיקה בכוונות המתגייר, או שמא דווקא להחמיר?

אנשים רבים מבקשים להתגייר בשל רצונם לשאת בת זוג או בן זוג יהודי. כיון שכך, על פי העיקרון שיש להתגייר לשם שמיים ולא לשם סיבה אחרת, קבעו חכמים שאין לגייר אדם המבקש להתגייר רק בשל רצונו לשאת אשה יהודיה, אלא לבדוק את כונותו להתגייר בשל אהבת האמת ולקבל תורה ומצוות, וכן פסק הרמב"ם:

רמב"ם הלכות איסורי ביאה פרק יג

הלכה יד

אל יעלה על דעתך ששמשון המושיע את ישראל או שלמה מלך ישראל שנקרא ידי יי' נשאו נשים נכריות בגיותן, אלא סוד הדבר כך הוא, שהמצוה הנכונה כשיבא הגר או הגיורת להתגייר בודקין אחריו שמא בגלל ממון שיטול או בשביל שררה שיזכה לה או מפני הפחד בא להכנס לדת, ואם איש הוא בודקין אחריו שמא עיניו נתן באשה יהודית, ואם אשה היא בודקין שמא עיניה נתנה בבחור מבחורי ישראל, אם לא נמצא להם עילה מודיעין אותן כובד עול התורה וטורח שיש בעשייתה על עמי הארצות כדי שיפרשו, אם קבלו ולא פירשו וראו אותן שחזרו מאהבה מקבלים אותן שנאמר ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה ותחדל לדבר אליה.

מדברי הרמב"ם נראה כי אכן קיים מימד חשוב של קבלת מצוות בתהליך הגיור, שבלעדין אין ערך אמיתי לכל תהליך הגיור כולו.

שאלה לדין

האם ניתן להוכיח מדברי הרמב"ם כי קיימת חובה לבדוק את קבלת המצוות של הגר כתנאי לקבלתו?

דקה למחשבה

אגרת הרמב"ם לר' עובדיה הגר

לפיכך כל מי שיתגייר עד סוף כל הדורות וכל המיחד שמו של הקדוש ברוך הוא כמו שהוא כתוב בתורה תלמידו של אברהם אבינו ע"ה ובני ביתו הם כולם, והוא החזיר אותם למוטב כשם שהחזיר את אנשי דורו בפיו ובלמודו, כך החזיר כל העתידים להתגייר בצואתו שצוה את בניו ואת בני ביתו אחריו. נמצא אברהם אבינו ע"ה הוא אב לזרעו הכשרים ההולכים בדרכיו ואב לתלמידיו וכל גר שיתגייר. לפיכך יש לך לאמר אלהינו ואלהי אבותינו שאברהם ע"ה הוא אביך ויש לך לומר שהנחלת את אבותינו שלאברהם נתנה הארץ שנ' קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה....מאחר שנכנסת תחת כנפי השכינה ונלוית אליו אין כאן הפרש בינינו ובינך....אין שום הפרש כלל בינינו ובינך לכל דבר.

דברי השלחן ערוך והרמ"א בנושא זה ברורים אף יותר:

שולחן ערוך יורה דעה הלכות גרים סימן רסח

כל ענייני הגר, בין להודיעו המצות לקבלם בין המילה בין הטבילה, צריך שיהיו בג' הכשרים לדון, וביום. מיהו דוקא לכתחלה, אבל בדיעבד אם לא מל או טבל אלא בפני ב' ובלילה...חוץ מקבלת המצות שמעכבת אם אינה ביום ובשלשה.

לאור דברי הפוסקים, רבו האחרונים שפסקו כי ללא קבלת מצוות, לא ניתן לקבל את הגר. נקרא לדוגמא את דברי הרב הראשי לישראל הראשון, הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל:

בדבר מקבלי גרים שלא כדת וכשורה, אשר עליהם בודאי נאמרו דברי חז"ל הקדושים רעה אחר רעה תבא למקבלי גרים כיבמות ק"ט ב'. וכדברי התוס' שם ד"ה רעה, דהיינו דוקא כשמשאיין אותם להתגייר או שמקבלים אותם מיד, אבל אם הם מתאמצים להתגייר מקבלין אותם, פשוט הוא דהיינו דוקא כשמכירים בהם שהם מתגיירים בלב שלם לשם שמים, אבל אלה שמקבלין גרים גרורים, שבשביל דברים של חמירות ותאות לבם הם מתגיירים, בודאי עליהם נאמר רע ירוע, ותבא עליהם רעה אחר רעה, כי גרים כאלה ודאי קשים לישראל כספחת, והם מביאים קוצים בכרם בית ישראל.

והרי מפורש אמרו חז"ל בכורות ל' ע"ב נכרי שבא לקבל דברי תורה חוץ מדבר אחד אין מקבלין אותו, רבי יוסי ברבי יהודה אומר אפי' דקדוק אחד מדברי סופרים, ואיך אפשר לקבל גרים באופן כזה שיודעים ברור שאחר גרותם יעברו על דברי תורה...

ואף על גב דקיימא לן כמאן דאמר כולם גרים הם, כיבמות דף כ"ד ע"ב, ונכלל בזה גם כן איש שנתגייר לשום אשה, ואשה שנתגיירה לשום איש...דהיינו דוקא כשהגירות היתה שלמה בקיום המצות, אבל כשלא נתגיירו לגמרי, דהיינו בלא קיום המצות ושמירתן, וגם הכונה היתה בלתי הוגנת, אז הם גרועים מסתם גרי אריות...ומשמע דלאו דוקא עבודה זרה, אלא כל שלא מקיימים מצות, וגם המחשבה היתה שלא כראוי, אז אין כאן גירות כלל. ולשון הרמב"ם והשו"ע בסי' רס"ח בנתגייר בשביל דבר: וחוששים לו עד שתתברר צדקותו מבואר, שאם רואין שאינו מתנהג בדת ישראל, והגירות היתה בשביל איזה דבר, אין זו גירות גמורה.

ולא עוד אלא שהמקבלים אותם הרי הם עוברים על 'לפני עור' ממה נפשך. דאם נאמר שאין גירותם גירות גם בדיעבד, הרי הם מכשילים את הרבים במה שמחזיקים נכרים בחזקת ישראל...ואם באמת הם גרים, ובדיעבד מתחייבים בכל התורה כולה, הרי הם מכשילין אותם בזה שמחייבין אותם בעונשין של איסורי תורה שעוברים עליהם, וקודם שבאו לידי מדה זו הלא לא נתחייבו בהם, ואין נענשין עליהם, וכדאמרי' ביבמות דף מ"ז ע"א כשמודיעין אותו עונשן של מצות אומרים לו הוי יודע שעד שלא באת למדה זו אכלת חלב אי אתה ענוש כרת, חללת שבת אי אתה ענוש סקילה, ועכשיו אכלת חלב אתה ענוש כרת, חללת שבת אתה ענוש סקילה...

גם הגאון הרב משה פיינשטיין הלך בדרכו של הרב קוק ופסק כי גיור ללא קבלת מצוות בטל:

שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק א סימן קנז

במה שנסתפק כבוד תורתו אם גר שלא קבל עליו מצות אם נחשב גר, פשוט וברור שאינו גר כלל אף בדיעבד וכן הורה אבא מארי הגאון זצלה"ה הלכה למעשה בסטראבין בעובדא כזו שאינו גר כלל בין לקולא בין לחומרא שקבלת מצות בגר מעכב כדאיתא ביו"ד סי' רס"ח סעי' ג'. ואף אם אמר בפיו שמקבל מצות אם אנן סהדי שאינו מקבל עליו באמת אינו כלום. וגר שמהני לשם אישות בדיעבד, איירי שבשביל האישות קבל עליו מצות באמת והוא ברור ופשוט וכל זה אמר אבא מארי הגאון בפירוש אז כשהורה. ובכלל איני יודע טעם הרבנים הטועים בזה דאף לדידהו עכ"פ איזה תועלת הם מביאין בזה לכלל ישראל שמקבלין גרים כאלו דודאי לא ניחא ליה להקב"ה ולעם ישראל שיתערבו גרים כאלו בישראל. ולדינא פשוט שאין זה גר כלל. ידידו, משה פיינשטיין.

הרחבה: עיין בדברי הפוסקים הבאים, הנצי"ב מוולוז'ין והגראי"ה הרצוג:

שו"ת דברי יציב חלק אבן העזר סימן קב

(ג) ובמס' גרים קחשיב בין מקצת מצוות שמודיעים לאשה המתגיירת, ע"מ שתהא זהירה בנדה ובהדלקת הנר עיין שם, והובא בברכי יוסף, וקבלת עול מצוות מעכב ומנה בכלל זה נר שבת שאינו אלא מדברי סופרים. ...וא"כ לפי הדרכי משה הודעת המצות וקבלת המצות חדא נינהו, ויש ראייה ברורה ממס' גרים הנ"ל שגם דרבנן מעכב ודו"ק.

שו"ת היכל יצחק אבן העזר א סימן כא ד"ה (ג) ודע

(ג) ודע שאעפ"י שהדין כבר מימי התנאים ז"ל הוא שבדיעבד כולם גרים הם, יש לי חשש רציני בזמן הזה, לפי שלפנים בישראל, היה העבריין נבזה ונרדף בעמו, ועל כן כשקיבל עליו גוי יהדות, אעפ"י שהסיבה הראשונה שהניעתו לכך היתה אישות, הרי ידע שיהא מצבו רע מאד בחברה היהודית, (ומהחברה הגויית יהא תלוש ונעקר), אם לא יתנהג כתורה, מה שאין כן בימינו שכל כך הרבה יש חפשים, ולא רק שאינם מתקשים בגלל זה, אלא שעומדים עוד בראש האומה והקהילות, ועל כן יש לחוש שאיננו באמת מקבל עליו לשמור את המצוות, אלא שמשום הסיבה, הוא אומר בפיו, אבל לבו בל עמו, ...ועל כן היום האחריות מוטלת ביותר על הרב להתבונן בכל מקרה עד שתתישב דעתו עליו שבני אדם הללו מסתבר שבאמת ישמרו את דת קדשנו.

שאלה למחשבה

מה יהיה דינו של גר שקיבל עליו עול מצוות אך התגלה
לאחר מכן כי שיטה בבית הדין והוא אינו שומר מצוות כלל?

שאלה לדיון

מדוע לדעת הפוסקים קבלת המצוות כל כך חשובה, מדוע לא
די בהצטרפות לעם ישראל?

דקה למחשבה

מסכת שבת קמו עמוד א

ישראל שעמדו על הר סיני פסקה זוהמתן עובדי כוכבים שלא עמדו על הר סיני לא פסקה
זוהמתן א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי גרים מאי אמר לו אף על גב דאינהו לא הוו
מזלייהו הוו (למרות שהם לא היו, מזליהם היו במעמד הר סיני) דכתיב את אשר ישנו פה
עמנו עומד היום לפני ה' אלהינו ואת אשר איננו פה

גִּיּוּר מַמְלַכְתִּי

כיום, כאשר שבנו לארץ ישראל ולמדינת ישראל, מקובל כי נושאים חשובים בעלי משמעות לאומית מנוהלים על ידי המדינה וזרועותיה. דוגמא לכך – צה"ל, רשות המיסים או מערכת בתי המשפט. שאלת הגיור הממלכתי, שער הכניסה לעם ישראל ולמדינת ישראל הינה שאלה חשובה שיש לתת עליה את הדעת.

נקרא קטעים מדברי הרב ישראל רוזן זצ"ל במאמרו '15 שנות גיור ממלכתי מזווית אישית וציבורית'. במאמר זה מבאר הרב רוזן את חשיבות הגיור הממלכתי כגוף המייצר אחידות בגיור ומונע מקרי שוחד ובעיות נוספות:

למדתי כי הגיור בישראל, כדי שיוכר ממלכתית, חייב לקבל את אישורו של הרב הראשי לישראל (אחד משניהם), בתוקף היותו 'ראש העדה הדתית'. בשנים שקדמו, בימי כהונת הרבנים שלמה גורן ועובדיה יוסף (בשנים תשל"ב-מ"ב -72-82), 'תיק הגיור' ברבנות הראשית היה בידי הרב גורן, אשר עוד מימי כהונתו כרב הצבאי הראשי עסק אישית בגיורים. במעורבותו נפתחו אולפני גיור בקיבוצים הדתיים בשיתוף הדוק עם הסוכנות היהודית, ובניצוחו של ר' אבישי דאום...

בגורלו של הרב בקשי-דורון נפלה איפוא האחריות לגיור בשנות התשעים, עת גלי עליה גדולים זרמו לישראל מחבר העמים, וכן עלייה מסיבית של בני ה'פלאשמורה' מאתיופיה. מעבר למדיניותו, שכבר הוזכרה, שלא לאשר אוטומטית גיורים 'מקומיים' ללא בקרה, התגלו באותן שנים פרשיות של שחדי גיור. אמנם בודדות אך הן הקרינו אור כהה על נושא הגיור בכללותו...

בחשון תש"ס (1999) הזמינני הרב לאו להצטרף אליו לטקס הזכרון הממלכתי לרצח יצחק רבין ז"ל. בפגישה שקיימנו לאחריו שאל מהי עמדתי בדבר העברת מינהל הגיור לאחריות הנהלת בתי הדין הרבניים ה'רגילים'? השבתי כי זו אכן המסגרת הראויה וה'טבעית'..

הרב חיים דרוקמן שעמד בראש מערך הגיור בראיון ל'ישראל היום':

אני מתנגד להפרטה בגיור. גיור חייב להיות ממלכתי, ברוך השם אנחנו חיים במדינה משלנו, יש לנו ממשלה משלנו. הרבנות הראשית צריכה לפקח על הגיור, אבל אם אנשים פרטיים יתחילו לגייר אי אפשר לדעת לאן זה יתגלגל. מערך הגיור צריך להיות באחריות המדינה כדי להבטיח שהגיור יהיה אמיתי.

ארגון חותם בנושאות הרב יעקב אריאל שליט"א, חתן פרס ישראל, הוא ארגון אקטיביסטי הפועל בזירת ההסברה ובתחומי המשפט והחקיקה במטרה להשפיע על סדר היום הציבורי ועל הזהות היהודית של המדינה. אנו בחותם מאמינים כי ערכי היהדות הם הבסיס שעליו נשענת מדינת ישראל ולצד התפתחותה של מדינת ישראל מבחינה חברתית, כלכלית ומדעית נדרשת גם התפתחות רוחנית מתאימה.

ת"ד 11 ניצן, מיקוד 7928700 📞 073-3904102

📧 office@chotam.org.il 📧 www.chotam.org.il 🌐

